

Pukovnik
ĐORĐE STANIĆ

Razvijanje taktičkog mišljenja u procesu taktičkog obučavanja

Za realizovanje koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i principa naše ratne veštine u taktici — nužno je da se obezbede dva bitna zahteva: *prvo*, da se u sadržajima taktike materijalizuju osnovni postulati koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane, strategije oružane borbe i operativne veštine, i *drugo*, da se u taktičkoj obuci primenjuju metodička rešenja i postupci koji će kod učesnika obuke (starešina, slušalaca, pitomaca i vojnika), pored usvajanja taktičkih znanja, veština i navika, razviti i osobine i sposobnosti — immanentne zahtevima koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i naše ratne veštine.

Jedan od najvažnijih, najsloženijih i, sa metodičkog aspekta, nedovoljno teorijski i praktično obrađenih problema, jeste i problem razvijanja taktičkog mišljenja u procesu taktičkog obučavanja.¹

Taktičko mišljenje čine dve bitne komponente — kritičnost i kreativnost

Sadržina taktike i struktura procesa realizovanja taktičkih zadataka u borbenim dejstvima i u taktičkoj obuci u miru, implicite pretpostavlja i zahteva dijalektičko-materijalistički prilaz svih subjekata

¹ Pojmovi taktička obuka i nastava taktike se u ovom radu smatraju sinonimima bez obzira na to što se pod pojmom taktička obuka češće podrazumeva obuka u trupi, a pod pojmom nastava taktike — nastava u vojnim školama.

Pojam — taktičko mišljenje je uzet uslovno. Pod taktičkim mišljenjem se podrazumeva razvijanje mišljenja u učesnika taktičke obuke pri rešavanju raznovrsnih taktičkih problema i zadataka.

— starešina, slušalaca, pitomaca i vojnika — u kritici taktičkih pojava, bez obzira na njihov obim i veličinu. Samo dijalektički i kritički pristup taktičkim pojavama i procesima vodi kreaciji u taktici. Zato, usvajanje i razvijanje dijalektičkog i kritičkog, kao preduslova stvaralačkog, mora biti i u taktičkoj obuci jedan od najvažnijih zadataka.

Razvoj kreativne taktičke misli podrazumeva razvoj kritičkog mišljenja, a ono je bitan uslov za razvijanje kreativnog taktičkog mišljenja. Kritičko taktičko mišljenje omogućuje ličnosti samostalnost, psihološku sigurnost pri riziku i relativnu slobodu u obavljanju analiza taktičkih pojava, donošenju raznovrsnih taktičkih zaključaka, procena i odluka. Zbog toga kritično mišljenje u izvesnoj meri čini posebno značajnu komponentu u razvoju taktičkog mišljenja.

Razvoj ličnosti učesnika taktičke obuke ne bi mogao biti celovit i potpun ako ne bi sadržavao i kreativnost u negovanju i razvijanju taktičkog mišljenja — kao njegovu osnovnu komponentu i suštinu. Suštinu kreativnog taktičkog mišljenja u osnovi čini sposobnost reorganizacije taktičkog iskustva.² Reorganizacija taktičkog iskustva i njegova stvaralačka primena prilikom rešavanja taktičkih problema predstavlja bazični mehanizam kreativnog mišljenja. Na osnovu uopštenog taktičkog iskustva, kreativnog opažanja i procene taktičke situacije (zadatka, problema i dr.), dolazi se do kreativnog rešenja. Tako, na primer, odluka komandanta ili komandira, pored analize i sinteze, predstavlja i stvaralački akt u traženju puteva koji vode pobedi u borbi.

Zadaci taktičke obuke i značaj razvijanja taktičkog mišljenja

Ono po čemu je taktička obuka posebna metodička oblast i na osnovu čega predstavlja relativno samostalnu oblast vojne obuke i vaspitanja, to su njena namena, zadaci, organizaciona struktura i metodičke specifičnosti.

Taktička obuka ima izražene i individualne (pojedinačne) i kolektivne (socijalne) dimenzije i bitan je činilac individualne i kolektivne obučenosti. U taktičkoj obuci, kao vaspitno-obrazovnom području, realizuju se tri grupe zadataka: formativni, informativni i operativni.

² Pod taktičkim iskustvom podrazumevamo usvojena taktička znanja, veštine i navike, a i stečene metode rada, ponašanja i taktičkog mišljenja.

Formativni zadatak taktičke obuke sastoji se u tome da se u toj obuci stvore optimalni metodički uslovi za formiranje stvaralačkog i kritičkog taktičkog mišljenja. Ono u sebi sadrži i druga bitna svojstva, kao što su: razvijanje pozitivnog i kritičkog odnosa svakog učesnika taktičke obuke prema taktičkom saznanju i razvijanje kritičkog stava, intelektualnih sposobnosti, a prvenstveno dijalektičkog, kreativnog i naučnog pogleda na taktičke probleme i sadržaje.

Odnos taktičkih znanja i taktičkog mišljenja

Problem odnosa između usvajanja taktičkih znanja i razvijanja taktičkog mišljenja ima svoj teorijski izvor u tzv. teoriji formalnog i materijalnog obrazovanja.³

Ima mišljenja da je i u taktičkoj obuci najvažnije da se u učesnika obuke razvijaju intelektualne sposobnosti, prvenstveno taktičko mišljenje. Polazeći od toga, smatra se da ne treba insistirati na obimu taktičkih znanja, jer učesnici taktičke obuke i onako ne mogu usvojiti sva taktička znanja koja bi im bila potrebna. Kao osnovni razlog kojim se brani takav stav jeste činjenica da se objektivno ne može znati koja će taktička znanja biti upotrebljavana u budućim taktičkim situacijama, posebno u borbenim dejstvima. Takođe se navodi da znanja iz oblasti ratne veštine relativno brzo zastarevaju, a taktička — najbrže i najradikalnije. Ono što danas u taktici (pravila, postupci, činjenice, i dr.) izgleda kao nepobitna istina, već sutra može biti opovrgnuto novim taktičkim saznanjima — uslovljenim promenama u onim determinantama koje ga opredeljuju. Dakle, po ovom stavu, nisu bitna taktička znanja — kao činjenice, već razvijanje i vežbanje intelektualnih sposobnosti, prvenstveno taktičkog mišljenja.

S druge strane, još uvek ima mišljenja da je u taktičkoj obuci najvažnije usvajanje što više taktičkih znanja, taktičkih činjenica, pojmova, definicija i dr. To shvatanje se naročito razvilo pod uticajem taktičkog pragmatizma — po kojem učesnicima obuke treba davati što više praktičnih i korisnih znanja. Na prvi pogled, to shvatanje može biti privlačno, mada, u stvari, vodi praktikizmu i empi-

³ Teorije formalnog i materijalnog obrazovanja imaju svoju osnovu u dva vida idealističke filozofije — racionalizmu i empirizmu. Obe teorije su isključive i vode negaciji znanja. Dok teorija formalnog obrazovanja vodi negiranju obrazovanja, teorija materijalnog obrazovanja pragmatistički hipertrofira činjenice. Međutim, obe teorije u sebi sadrže i određene didaktičko-metodičke istine.

rizmu u taktičkoj obuci i negiranju potrebe za teorijskim taktičkim znanjima — što, realno, blokira mogućnost razvijanja taktičkog mišljenja.

Oba shvatanja su za našu taktičku obuku i njenu metodiku jednostrana, a time i neprihvatljiva, jer razvijanje taktičkog mišljenja bez istovremenog usvajanja taktičkih saznanja je nemoguće. Taktička znanja predstavljaju osnovu za mogućnost razvijanja taktičkog mišljenja. Prenosjenje taktičkog znanja bez istovremenog povezivanja sa praksom, odnosno primenom tog znanja u raznovrsnim taktičkim situacijama, nije racionalno i efikasno. Isto tako, svođenje taktičke obuke isključivo na vežbanje praktičnih veština, koje se ne bi zasni-vale na teoriji taktike kao naučne discipline, i zapostavljanje razvoja intelektualnih sposobnosti učesnika taktičke obuke, ne bi bilo u skladu sa zahtevima naše ratne veštine i koncepcije i doktrine opšte-narodne odbrane.

Za našu taktičku obuku neophodno je obezbediti dijalektičko jedinstvo taktičkih znanja (teorijskih i praktičnih) i taktičkog mišljenja. Taktička znanja su bitan uslov za razvijanja taktičkog mišljenja, ali ni usvajanje taktičkih znanja objektivno nije moguće bez angažovanja i razvijanja taktičkog mišljenja.

Međutim, postavlja se pitanje — koja i kakva taktička znanja. Naime, taktičko mišljenje se može razvijati samo kada u taktičkoj obuci nije predimenzioniran proces isključivog sticanja taktičkih informacija i činjenica. Drugim rečima, neophodno je izvršiti selekciju i standardizaciju taktičkih znanja — što predstavlja poseban metodički problem u taktičkoj obuci.

Za metodiku taktičke obuke sve veći značaj dobija tzv. intelektualna strana obuke, odnosno razvoj saznanjnih sposobnosti učesnika taktičke obuke i uopšte razvoj viših mentalnih operacija, kao što su: analiza i sinteza taktičkih pojava, induktivni i deduktivni prilaz taktičkim problemima, donošenje taktičkih odluka na osnovu suđenja i zaključivanja, itd. Dakako, taj zahtev ne može da se izjednači sa intelektualizmom i verbalizmom — što se ponekad pogrešno čini.

Intelektualizacija sadržaja taktike — bitna osobina naše taktike

Vojna nauka, savremena ratna tehnika i naoružanje, i drugi faktori koji utiču na razvoj ratne veštine, a u sklopu nje i taktike, postavljaju nove i sve složenije zahteve i taktičkoj obuci. Ti zahtevi

nisu samo kvalitativno obimniji, već su relativno novi i u kvalitativnom smislu — i po vrsti i po strukturi.

Poznato je da se u oblasti ratne veštine, rukovođenja i komandovanja, pa i u procesu taktičkog obučavanja, sve više koriste dostignuća mnogih nauka, tehnike i tehnologije. Vojna i druge nauke, ratna tehnika i naoružanje, kao i razvoj ljudskog faktora, sve će više ispoljavati bitan uticaj na sadržaje taktike kao naučne discipline, a time i na metodiku taktičke obuke.

Jedna od bitnih posledica takvog razvoja jeste intelektualizacija i sciencifikacija vojne delatnosti u celini, a posebno ratne veštine. U tom procesu taktika je najduže smatrana neposrednom praksom ratne veštine i područjem gde dominiraju veštine i navike, odnosno tzv. »kultura ruke.«

Većina se, međutim, slaže da i u taktici i u taktičkoj obuci, posebno u vojnim školama i u obučavanju starešina — do izražaja dolazi intelektualizacija taktičkih sadržaja. Tako, na primer, današnji naučni razvoj taktike, pored ostalog, karakteriše nagli porast apstraktnosti i radikalno povećanje tzv. apstraktnih zavisnosti — koje nisu neposredno čulno opažljive. Za shvatanje, analizu, sintezu, selekciju, uopštavanje, procenjivanje, komparaciju i razmatranje mnogih taktičkih pojava koje su zasićene apstraktnim zavisnostima, neophodne su visoke intelektualne sposobnosti, a prvenstveno visoko razvijeno taktičko kritičko i kreativno mišljenje.

S druge strane, zahtev za razumevanje apstraktnih zavisnosti u taktičkim pojavama nije u našim uslovima »privilegija« samo užeg kruga viših starešina. Taj krug je znatno proširen i obuhvata, u većoj ili manjoj meri, svakog starešinu i vojnika.

Taktičko mišljenje starešina i vojnika

Ako bismo pošli od pitanja — koje, u stvari, sposobnosti zahteva taktičko mišljenje, mogli bismo indirektno dobiti i odgovor — da je taktičko mišljenje neophodno svakom starešini i vojniku.

Uopšte uzev, taktičko mišljenje zahteva dve globalne grupe sposobnosti: *prvo*, aplikativno-reproduktivne, kod kojih se najčešće zahteva brzo otkrivanje taktičkih odnosa u sličnim taktičkim situacijama i *drugo*, produktivno-stvaralačke, gde se radi o otkrivanju raznovrsnih taktičkih odnosa koji ne proizilaze direktno iz taktičkog iskustva.

Proces taktičkog mišljenja u osnovi sadrži: 1) pamćenje i reprodukovanje taktičkih činjenica; 2) razumevanje i shvatanje taktičkih pojava i problema; 3) kritičko rezonovanje, procenjivanje, analizu i

sintezu taktičkih informacija i podataka; 4) stvaralačku primenu, preradu i transformaciju taktičkog iskustva na nove taktičke situacije u miru i ratu.

Ako se pođe od globalne strukture sposobnosti u taktičkom mišljenju i od sadržaja procesa taktičkog mišljenja, može se zaključiti da je taktičko mišljenje neophodno svakom starešini i vojniku. Razlike postoje samo u kvalitetu i kvantitetu taktičkog mišljenja — zavisno od vrste poslova, dužnosti i karakteristika funkcija koje u taktičkim jedinicama obavlja starešina ili vojnik.

Praktično-operativno i stvaralačko-logičko taktičko mišljenje

Bez obzira na to što je taktičko mišljenje potrebno svakom starešini i vojniku, kvalitet, a posebno kvantitet tog mišljenja nije istoznačan. Kod jednih starešina ili vojnika preovlađuje praktično-operativni vid taktičkog mišljenja, dok kod drugih suštinu predstavlja stvaralačko-logičko mišljenje.

Tako, na primer, komandant divizionu ili vojnik-izviđač mora posedovati visok nivo razvijenosti pojmovnog, kreativno-logičkog taktičkog mišljenja, dok oficir računar, operator za vođenje protivoklopnih raketa ili poslužilaca artiljerijskog radara u osnovi treba da poseduje tzv. praktično-operativno taktičko mišljenje.

Dok komandant mora imati razvijen visok stepen pojmovnog i apstraktnog taktičkog mišljenja — na osnovu čega se vrši održavanje bitnih svojstava i odnosa među taktičkim pojavama i koriste raznovrsni taktički znaci i simboli koji često zamenjuju čulno opažene taktičke elemente (radna karta i dr.) — dotle oficir računar u bateriji ili divizionu prvenstveno treba da poseduje praktični intelekt — gde se donošenje rešenja neposredno spaja sa njegovim izvršenjem. Mišljenje oficira računara ili operatora pri vođenju rakete je neposredno vezano sa praktičnom delatnošću. Operativno-praktično mišljenje je najčešće strogo ograničeno propisanim vremenskim normama, a starešina ili vojnik je najčešće lišen mogućnosti da neposredno osmatra taktičku situaciju, već mnoge elemente te situacije zamišlja, odnosno formira njen misaoni model.

Komandantovo stvaralačko taktičko mišljenje, takođe, povezano je sa praktičnom aktivnošću, gde se upoređuje slaganje neposredno opažene taktičke situacije sa izvršenom procenom, pri čemu se misaono modelišu uslovi taktičke situacije.

Taktičko mišljenje u procesu donošenja odluke

U uslovima savremenih borbenih dejstava rešavanje raznovrsnih taktičkih zadataka postaje sve složenije, vreme za izvršavanje sve kraće, a odgovornost i rizik sve veći. Njihova bitna karakteristika u taktičkim razmerama jeste da će ona najčešće biti u neponovljivim uslovima. To znači da se starešina ili vojnik neće moći koristiti gotovim šablonima taktičkih rešenja.

Promenljivi uslovi taktičkih situacija zahtevaju stvaralačko taktičko mišljenje, jer je samo tako moguće rešavati složene borbene zadatke i donositi pravilne i optimalne odluke. Složenost procesa donošenja odluka uvećava se činjenicom da se donošenje odluke ostvaruje u tzv. stohastičkoj situaciji — koja nije strogo determinisana, već je zavisna od zakonomernosti verovatnoće.⁴

Odluka nije samo akt volje (hrabrosti, odlučnosti, smelosti), niti tzv. primena ranije stečenih taktičkih iskustava, već je to, prvenstveno, akt stvaralačkog mišljenja, rezultat stvaralačke obrade taktičkih informacija pri proceni situacije.

Taktičko mišljenje komandanta ili komandira mora ići ispred razvoja taktičkih događaja bar onoliko koliko je potrebno da između događaja onog što se predviđa odlukom i njenog stvarnog realizovanja ostane dovoljno vremena za preduzimanje neophodnih mera u komandi i jedinicama. Ako se pokuša analizirati proces taktičkog mišljenja pri donošenju odluke, vidi se da su stvaralačko-logičke operacije (etape taktičkog mišljenja), većim delom, pojmovno-apstraktne i prognostičke, i da se, zatim, materijalizuju i konkretizuju u praksi, u borbenim dejstvima.

a) Taktičko mišljenje započinje shvatanjem taktičkog zadatka. Taktički ili borbeni zadatak se često dostavlja (daje) sa nedovoljno podataka, ponekad u lakonskoj formi. Shvatajući takav zadatak, nužno je, prvenstveno, detaljnije i šire shvatiti njegov sadržaj i ponekad »otkrivati« zamisao pretpostavljenog starešine. U procesu shvatanja zadatka neophodno je stvaralačko-prognostički zamisliti čitav splet i lanac budućih događaja i u sklopu toga ulogu i mesto svoje jedinice i svoje shvatanje borbenog zadatka.

Shvatanje borbenog zadatka, po svojoj strukturi i sadržaju, u stvari, predstavlja proces kretanja misli od kratke formulacije dobijenog zadatka ka detaljnijem otkrivanju zahteva i detalja koji su u njemu sadržani. To je, logički gledano, proces analize putem sin-

⁴ Naučno predviđanje i verovatnoća, Uprava za ratnu veštinu, 1970, str. 45.

teze. Shvatanje uloge svoje jedinice najčešće se vrši komparacijom borbenih zadataka. Dakle, shvatanje borbenog zadatka sadrži dve osnovne operacije mišljenja — analizu putem sinteze i komparaciju sa analogijom, što ga čini analitičko-sintetičkim procesom. Bez shvatanja borbenog zadatka, osmišljavanje situacije i njena procena bi bila nemoguća.⁵

b) Procenom situacije treba upoznati sve objektivne i subjektivne uslove razvoja taktičkih događaja i dijalektičko-stvaralački povezati elemente borbene situacije. Ovde je bitno zapaziti da procena situacije sa metodičkog stanovišta predstavlja, u stvari, povezivanje i kompariranje analiziranih zahteva borbenog zadatka u uslovima njegovog izvršavanja.

Procena situacije predstavlja određivanje sistema pretpostavki (hipoteza), a zatim proveravanje i dokazivanje ili odbacivanje njihove verovatne tačnosti. Svaka hipoteza se upoređuje sa taktičkom situacijom. Ako se ona ne slaže sa uslovima taktičke situacije, odbacuje se. Tako se vrši selekcija hipoteza. Traganje se nastavlja sve dotle dok neka hipoteza ne bude u skladu sa svim (ređe) ili većinom (češće) uslova taktičke situacije. U procesu provere hipoteza, ne samo da se taktičko mišljenje sve više usmerava, već se stiču i nove informacije kojih na početku nije bilo.

Šta je bitno pri proceni situacije sa stanovišta usmerenosti taktičkog mišljenja? Nekoliko metodičkih momenata su naročito značajni: 1) pravci povezanosti svih elemenata; 2) delimična prognoza za svaki elemenat (pozitivna i negativna); 3) najpre se vrši analiza, a zatim sinteza; 4) najvažnije u lancu procene situacije pronaći i najvažnije »karike«, tzv. krucijalne taktičke činjenice — koje će odlučujuće uticati na donošenje odluke; 5) stvaralački rekonstruisati svoja taktička iskustva, i 6) razmišljati i u ulozi protivnika.

Procena situacije treba da se završi analizom celovite situacije. Tako se pomoću taktičkog mišljenja formira misioni model taktičke situacije. Međutim, u toku procene situacije, najčešće se stvara više

⁵ Shvatanje borbenog zadatka daje daljem procesu donošenja odluke i selektivan karakter. Time se radikalno smanjuje potreba analiziranja velikog broja relacija i veza između elemenata taktičke situacije. Tako, na primer, poznato je da postoje 4 osnovna činioca (elementa) taktičke situacije (neprijatelj, sopstvene snage, zemljište, vreme). Ako bi se matematički određivao broj relacija i veza prema formuli $Bv = Be (Be-1)$, dobili bismo $Bv=4 (4-1=3) = 12$, što znači da unutar sistema od 4 elementa postoji 12 osnovnih veza. Ako bi, međutim, ti elementi imali samo dva stanja (takvih stanja u borbi je više), onda bi broj veza bio 2^{12} . Analiza tako ogromnog broja veza praktično znači nemogućnost donošenja odluke. Zato se shvatanjem zadatka iz velikog broja veza selekcijom odabiraju samo one koje su bitne i odlučujuće sa aspekta izvršavanja postavljenog borbenog zadatka.

misaonih modela (varijanti), na osnovu kojih se, posle njihove provere, stvara optimalni model, koji predstavlja zamisao odluke starešina ili vojnika (tzv. konceptualni model taktičke situacije).

c) Na osnovu zaključaka iz shvatanja zadatka i procene situacije, koji služe za stvaranje optimalnog modela, kao baze odluke, donosi se odluka i izrađuje plan dejstva.⁶

Utica j uslova borbenih dejstava na taktičko mišljenje

Taktičko mišljenje se realizuje u specifičnim uslovima karakterističnim za savremena borben a dejstva. Ti uslovi ispoljavaju znatan uticaj na kvalitet i kvantitet taktičkog mišljenja, zbog čega ih treba poznavati, izučavati i preduzimati mere da se oni, koliko je to objektivno moguće, usklade i reduciraju na način koji obezbeđuje optimalne pretpostavke efikasnog taktičkog mišljenja. Pokušaćemo da navedemo neke: — visok stepen promenljivosti i neponovljivosti svih elemenata taktičke situacije;

— promenljivost i brzina borbenih dejstava, posebno na taktičkom nivou (borba, boj), što uslovljava stalni nedostatak vremena i podataka i potrebu za čestom korekcijom odluka;

— složenost ambijenta borbenih dejstava koji se neposredno manifestuje, počev od buke preko psihičkih tenzija i stresova do raznovrsnih manifestacija kod nezrelih i socio-psiholoških nestabilnih ličnosti;

- stepen aktivnosti dejstava protivnika;
- stepen obostrane zaštite i tajnost podataka;
- dezinformacije;
- mere psihološkog i specijalnog rata;
- protivurečnosti u svim fazama borbenih dejstava;

⁶ Odluke se mogu donositi na više načina. U uslovima operativno-praktičnog taktičkog mišljenja, odluke su najčešće deduktivne (odluka se poklapa sa izvršenjem, a izvršenje radnje je egzaktno propisano pravilima i propisima, formulama i sl.). Odluke komandira, bazirane na stvaralačko-logičkom mišljenja i u uslovima sa većim stepenom neodređenosti, zahteva viši nivo odlučivanja — to su induktivno-deduktivne i abduktivne odluke, koje nisu reprodukcija ranije usvojenih pravila i postupaka (šablona i sl.). Ranije stečeno iskustvo se ovde ne može direktno koristiti, već se u skladu sa novom taktičkom situacijom mora uskladiti, rekonstruisati, preraditi i ponovo osmišljavati. Ovde se, isto tako, moraju prognozirati i one promene u taktičkoj situaciji koje će se dogoditi u trenutku izvršenja odluke, s obzirom na to što se na donošenje odluke i njeno izvršenje gubi određeno vreme — u toku kojeg se taktička situacija, po pravilu, menja.

— neki posebni uslovi borbene situacije (briga za sopstveni život, uspeh u borbi, moralno-političko stanje i dr.).

Na način i kvalitet taktičkog mišljenja ima uticaj i stepen centralizacije, odnosno decentralizacije rukovođenja i komandovanja, od čega zavisi stepen samostalnosti u borbenim dejstvima taktičke jedinice, a time i kreativnog ispoljavanja taktičkog mišljenja starešina.

Međutim, taktičko mišljenje u gotovo svim uslovima borbenih dejstava, naročito zbog velike dinamičnosti i promenljivosti, i, s tim u vezi, stalnog »deficita« vremena, moraće uvek biti visoko racionalizovano. Ekonomija taktičkog mišljenja zahteva da se ponekad misli maksimalno kondenzovano, u »krupnim potezima«, a to pretpostavlja visoko razvijeno stvaralačko pojamovno i apstraktno mišljenje.

Objektivno i subjektivno u taktičkom mišljenju i mogućnosti njegove formalizacije

Taktičko mišljenje, kao i borbena dejstva koja ono odražava, ima svoju objektivnu stranu — koje su dijalektički povezane i uslovljene.

Objektivnu dimenziju čine zakoni i zakonitosti taktičkih pojava — koji postoje nezavisno od naše volje. Tu, prvenstveno, dolaze u obzir oni elementi i uslovi borbene situacije koji su relativno jasno determinisani i kvantitativno merljivi, kao što su: vatrene mogućnosti i broj oružja i ostale ratne tehnike, doba dana i godine, klimatski uslovi i dr. U objektivne činioce mogu se ubrajati i principi taktike i ratne veštine u celini, koji se u približnim borbenim uslovima ispoljavaju kao zakonitosti (iznenađenje, koncentracija snaga na težištu, odnosno glavnom pravcu udara i dr.). Dakako, principi taktike su, takođe, promenljivi i njihova trajnost prvenstveno zavisi od razvoja ratne tehnike, naoružanja i vojne organizacije.

Od ne manjeg značaja su i subjektivni činioci, koji mogu bitno uticati na kvantitet i kvalitet taktičkog mišljenja. Delovanje subjektivnih faktora, kao što su borbeni moral, obučenost, talenat, intuicija i dr., imaju na taktičkom nivou značajnu ulogu.

Uslovljenost objektivnih i subjektivnih činilaca mora uvek biti prisutna pri taktičkom mišljenju, donošenju odluka i rešavanju raznovrsnih taktičkih zadataka. Tako, na primer, opremanje oružanih snaga savremenom ratnom tehnikom i naoružanjem — pred-

stavlja objektivan činilac, ali on istovremeno jača borbeni moral — dakle, prelazi u subjektivni. U procesu taktičkog mišljenja jedna od najvažnijih metodoloških teškoća jeste povezivanje i svestrana analiza istovremenog uticaja objektivnih i subjektivnih činilaca. Borbeni kvaliteti jedinica podležu i sociološkim zakonitostima, a u njima subjektivna svojstva (moralno-politički kvaliteti, psihološka otpornost i dr.) imaju značajnu ulogu. Ti kvaliteti su objektivno teško kvalitativno merljivi. Ali, oni mogu uneti značajne korekcije u kvantitativne proračune objektivnih činilaca (broj oruđa, tenkova, količina art. municije i dr.).

Često se raspravlja o ulozi intuicije u procesu taktičkog mišljenja i donošenja taktičkih odluka. Intuicija ima svoje opravdanje i značaj samo ako je zasnovana na taktičkom iskustvu — znanjima, veštinama i navikama. Zdravorazumska intuicija, bez taktičkih znanja i teorijsko-saznajnih elemenata koncepcije opštenarodne odbrane i ratne veštine, u savremenim uslovima, ne može dati prave rezultate. Koliko god intuicija može ponekad imati neobično velike uspehe, ona može i potpuno zatajiti.

Starešina ili vojnik i u savremenim uslovima borbenih dejstava ostaje jedini integralni nosilac stvaralačkog i kreativnog taktičkog mišljenja. Tendencija da se čovek isključi iz procesa donošenja odluke (najčešće se za to navode razlozi male brzine reakcije, nedovoljne tačnosti proračuna i dr.) jeste nepravilna, nerealna i neprihvatljiva. Po elastičnosti i originalnosti donetih taktičkih odluka, svestranosti poimanja, analizi i sintezi, zapažanju i prilagođavanju novim elementima taktičke situacije, čovek nikad neće imati svog »simulatora« ni sebi ravnog zamenika. Prema tome, zaključak bi bio — da se što potpunije usklade čovekove stvaralačke mogućnosti sa velikim proračunsko-matematičkim mogućnostima tehničkih sredstava.

Značaj i korišćenje taktičkih borbenih iskustava u taktičkom mišljenju

Neka istraživanja mišljenja velikih taktičara u ratu pokazala su da su najvažniji elementi njihovog taktičkog mišljenja bili: sposobnost intenzivnog zaključivanja; sposobnost stvaralačkog i originalnog rešavanja taktičkih problema; sposobnost brzog pristupa i elastičnog menjanja usmerenosti mišljenja; prisutnost određenog stepena ne-

mira i zabrinutosti; visok kvalitet taktičkih znanja; pozitivni stavovi prema sadržajima taktike, i visok nivo motivacije.⁷

Ako uporedimo istraživanja koja su se odnosila na način taktičkog mišljenja u drugom svetskom ratu i neka koja se odnose na sposobnosti tog mišljenja u savremenim uslovima, može se zapaziti ogroman značaj stvaralačkog korišćenja taktičkih borbenih iskustava iz ratne prakse za metodiku razvijanja taktičkog mišljenja. Tako, na primer, visok nivo savremenog taktičkog mišljenja treba da karakterišu bar sledeći elementi: sposobnosti shvatanja, razumevanja i pamćenja sadržaja taktike; sposobnosti kreativne primene taktičkih iskustava; originalnost i samostalnost u rešavanju taktičkih problema; sposobnosti induktivnog i deduktivnog uopštavanja sadržaja i elemenata taktičke situacije; razvijena kritičnost mišljenja; metodološka originalnost i fleksibilnost; sposobnost povezivanja i traženja razlika među sličnim taktičkim pojavama i traženja sličnosti među protivrečnim, i sposobnost iznalaženja i stvaranja relativno novih ideja, rešenja i postupaka — na osnovu poznatog i starog taktičkog iskustva.

Ako osobine taktičkog mišljenja iz ratne prakse kompariramo sa onima koje se prognoziraju i anticipiraju za buduće ratove, vidi se da postoji dosta zajedničkih elemenata, prvenstveno sa aspekta metoda mišljenja i načina razvijanja tih metoda. Dakako da korišćenje iskustava pretpostavlja stvaralačku analogiju, tj. kreativno upoređivanje i korelaciju aktuelne taktičke situacije sa nekom sličnom iz ratne prakse. Ako se ne vodi dovoljno računa o izmenjenim okolnostima i rutinsko-mehanički prenose ranija iskustva na nove uslove, dolazi do »zamene« sličnog iz stare sa sličnim iz nove taktičke situacije, što neminovno vodi greškama i pogrešnim zaključcima.

⁷ Pojam i sadržina ratnog iskustva i fenomen njegove primene u novim uslovima je mnogo šira problematika od taktičkog mišljenja, ali je najneposrednije vezana upravo za taktičko mišljenje. Primena iskustava iz prošle ratne prakse (prvenstveno poslednjeg rata) uslovljena je mnogim specifičnostima. Ratna praksa se javlja samo povremeno, te je uvek parcijalna i nepotpuna. Novi rat nikad ne počinje tamo gde se završio prethodni. U tom pogledu značajnu ulogu ima i tzv. mirnodopska simulacija ratne prakse (vežbe i dr.). Polazeći od toga, na primenu iskustava iz prošle ratne prakse bitno je da se ta iskustva sa jedne strane prelamaju kroz iskustva mirnodopske taktičke obuke (naročito zajedničke taktičke vežbe), i da se stvaralački obogaćuju prognozom i anticipacijom uslova buduće ratne prakse (prvenstveno razvoja vojne nauke i tehnike, socio-političkih kretanja društva itd.).